

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Pamiątkowe polonica zagraniczne w kolekcji arcybiskupa Szczepana Wesołego jako źródło do badań nad polską emigracją i Polonią

Author: Ewa Sąsiadek

Citation style: Sąsiadek Ewa. (2018). Pamiątkowe polonica zagraniczne w kolekcji arcybiskupa Szczepana Wesołego jako źródło do badań nad polską emigracją i Polonią. W: M. Kycler, D. Pawelec, B. Warzachowska (red.), „Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” (S. 313-331). Katowice : Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Pamiętkowe polonica zagraniczne w kolekcji arcybiskupa Szczepana Wesołego jako źródło do badań nad polską emigracją i Polonią

Wprowadzenie

Wydawnictwa pamiętkowe, służące świadectwu określonego wydarzenia, stanowią ważną część piśmiennictwa okolicznościowego¹. Masowo powstawały już w okresie zaborów, jako wynik obchodów zbiorowych uroczystości organizowanych z okazji danego wydarzenia lub jego rocznicy, a ich bogactwo ukazuje bibliografia opracowana przez Franciszkę Sawicką i Jadwigę Rupińską². Tradycja obchodów rocznicowych rozwinęła się wcześniej wśród polskich emigrantów, którzy w 1831 roku we Francji uczcili pierwszą rocznicę wybuchu powstania listopadowego. Z biegiem czasu, głównie w największych skupiskach emigracji polskiej w Europie (Paryżu, Londynie, Brukseli, Rapperswilu) oraz w Stanach Zjednoczonych, obchody objęły rocznicę wybuchu powstania kościuszkowskiego, styczniowego czy ustanowienia Konstytucji 3 maja³. Po 1945 roku w rocznicowym kalendarzu znalazły się także daty 15 sierpnia, 1 i 17 września, 11 listopada oraz rocznice wydarzeń z okresu II wojny światowej (np. zbrodni katyńskiej, bitwy o Monte Cassino)⁴. Ta tradycja, rozszerzona następnie również na jubileusze powstania polskich organizacji i towarzystw,

---

¹ Piśmiennictwo okolicznościowe i jego znaczenie omawia publikacja: *Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Wojnowice 8–10 października 2004*. Red. nauk. K. MIGOŃ [et al.]. Wrocław 2006.

² F. SAWICKA, J. RUPIŃSKA: *Bibliografia polskich wydawnictw pamiętkowych 1801–1914*. Wrocław 1973.

³ Ibidem, s. VII.

⁴ R. HABIELSKI: *Życie społeczne i kulturalne emigracji*. Warszawa 1999, s. 90–91. Zob. też: S. MOĆKUN: *Kultywowanie tradycji polskich w Kanadzie przez Polonię i emigrację wojenną w latach 1939–1945*. W: *Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*. T. 2. Pod red. V. WEJS-MILEWSKIEJ, E. ROGALEWSKIEJ. Białystok 2016, s. 77–104.

rocznice urodzin i śmierci wybitnych Polaków, kontynuowana jest do dziś w środowiskach polskiej emigracji i Polonii, czego trwałym śladem są wydawane z tych okazji publikacje pamiątkowe. Mają one w większości charakter unikatowy, ze względu na stosunkowo niski nakład i tym samym mały zasięg oddziaływania, rozprowadzane są bowiem w wąskim kręgu odbiorców, zazwyczaj w gronie uczestników danego wydarzenia. Stąd też sporadycznie trafiają do bibliotek krajowych, w większym stopniu zasilając kolekcje tworzone na obczyźnie.

Jedną z nich jest gromadzony przez dziesięciolecia księgozbiór arcybiskupa Szczepana Wesołego, wieloletniego delegata prymasa Polski do spraw duszpasterstwa emigracji⁵. Przekazany Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w 2007 roku liczy ponad 8000 woluminów⁶, co kwalifikuje go do grupy największych prywatnych księgozbiorów emigracyjnych⁷. Oprócz zasobności, na podkreślenie zasługuje jego zdecydowanie historyczny profil (choćby dzieła teologiczne też są licznie reprezentowane), obejmujący prace z zakresu historii Polski, w tym przede wszystkim okresu II wojny światowej (m.in. zagadnienia Holocaustu, zbrodni katyńskiej, Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie), ale również okresu Polski międzywojennej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Szeroko reprezentowane w kolekcji jest ponadto piśmarstwo wspomnieniowe, nurt charakterystyczny dla piśmiennictwa polskiego na obczyźnie, w postaci zapisów doświadczeń

---

⁵ Abp S. Wesoły, urodził się 16 października 1926 roku w Katowicach, święcenia kapłańskie przyjął w 1956 roku w Rzymie, w latach 1958–1962 był duszpasterzem emigrantów polskich we Włoszech, a od 1980 do 2003 roku duchowym opiekunem polskiej emigracji. Został wyróżniony wieloma honorowymi nagrodami, m.in. 14 stycznia 2015 roku otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego. Zob. *Arcybiskup Szczepan Wesoły. Doctor honoris causa Universitatis Silesiae Uniwersytet Śląski w Katowicach*, 2015. Red. A. BARTOSZEK. Katowice 2015. Zmarł 28 sierpnia 2018 roku w Rzymie. Więcej o życiorysie arcybiskupa zob.: K.R. PROKOP: *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*. Kraków 1998, s. 153–155; P. NITECKI: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965–1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, kol. 473–474; A. KLICH: *Biskup na walcach. Z arcybiskupem Szczepanem Wesołym opiekunem polskiej emigracji rozmawia Aleksandra Klich*. Katowice 2010.

⁶ Do zbiorów Biblioteki Teologicznej włączono 7000 książek, około 600 umieszczono na liście dubletów, kilkadziesiąt dokumentów życia społecznego pozostaje w opracowaniu.

⁷ Więcej na temat księgozbioru zob.: B. KOŁODZIEJ: *Kolekcja arcybiskupa Szczepana Wesołego – dar dla zbioru kościelnego Biblioteki Teologicznej*. W: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*. Red. H. OLSZAR, B. WARZĄCHOWSKA. Katowice 2009, s. 143–147; E. OLSZOWY: *Dedykacje rękopiśmienne w księgozbiorze arcybiskupa Szczepana Wesołego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. Rekonesans badawczy*. „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2012, nr 1, s. 29–84; B. WARZĄCHOWSKA: *Księgozbiory śląskich kapłanów w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: *Z życia książki. Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty. Prace dedykowane Profesorowi Leonardowi Ogiermanowi*. Pod. red. A. TOKARSKIEJ. Katowice 2015, s. 280–301.

czeń wojennych i zsyłkowych. Tym samym zasób obejmuje wiele dzieł rzadkich, niskonakładowych, wydawanych w trudnych powojennych i migracyjnych warunkach⁸.

Pokażną jego część stanowią również publikacje omawiające w szerokim aspekcie polską emigrację, jej życie polityczne, społeczne i kulturalne, bieżące problemy oraz działalność Kościoła polskiego za granicą. Cennym fragmentem tego zespołu są właśnie publikacje pamiętkowe wydawane na okoliczność rocznic ważnych wydarzeń czy jubileuszy instytucji, w których, z racji pełnionej funkcji, arcybiskup niejednokrotnie uczestniczył, co potwierdzają zamieszczane w drukach jego listy gratulacyjne, fotografie relacjonujące uroczystości oraz wpisy dedykacyjne⁹. Druki, bogate w cenne fakty i dane dotyczące polskiej diaspory, mają imponującą wartość informacyjną. Jednocześnie dowodzą intensywności działań podejmowanych na obczyźnie w celu zachowania polskiej tożsamości narodowej i przekazywania dziedzictwa kulturowego. Konieczność podejmowania tego rodzaju inicjatyw podkreślił abp Wesoły w życzeniach przesłanych na dwudziestopięciolecie powstania Ośrodka Katolickiego na Willesden Green w Londynie: „Należy upamiętniać takie wydarzenia w naszym migracyjnym życiu, bo ułatwiają one wprowadzenie do naszej społeczności nowych pokoleń. Na migracji następstwo pokoleń nie jest tak naturalne i oczywiste, jak w normalnym społeczeństwie mieszkającym w swoim Kraju”¹⁰. W dobie, gdy poza granicami kraju żyje około 20 milionów Polaków oraz osób polskiego pochodzenia, zasadne wydaje się więc nie tylko dokumentowanie, ale i rozpowszechnianie informacji o tworzonym przez nich dorobku wydawniczym, do czego ma przyczynić się niniejszy tekst.

Ogólna charakterystyka formalno-wydawnicza pamiętkowych poloniców

W znajdujących się w księgozbiorze pamiętkowych polonicach wyróżnić można cztery grupy według kryterium przedmiotowego. Pierwszą i najliczniejszą stanowią wydawnictwa dokumentujące jubileusze Kościoła polskiego za granicą. Drugi zbiór to edycje okolicznościowe polskich instytucji i towarzystw działających na obczyźnie. Trzecia grupa druków poświęcona jest poszczególnym osobom (zarówno świeckim jak i duchownym), a ostatnia upamiętnia wydarzenia historyczne.

---

⁸ W kolekcji znajdują się publikacje prawie wszystkich czołowych polskich ośrodków wydawniczych na migracji, takich jak: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Instytut Literacki, Editions Spotkania, Odnova, Gryf, Orbis, Libella, Aneks, Polonia, Oficyna Poetów i Malarzy czy Polska Fundacja Kulturalna.

⁹ W całej kolekcji znajduje się ok. 500 dedykacji pochodzących m.in. od wybitnych przedstawicieli polskiego duchowieństwa oraz działaczy migracyjnych. Por. E. OLSZOWY: *Dedykacje rękopiśmienne...*

¹⁰ 25 lat życia i działalności Ośrodka Katolickiego Matki Bożej Miłosierdzia Londyn – Willesden Green. London [1980?], s. 7.

Polonica w kolekcji abpa Wesołego stanowią materiał niejednorodny i reprezentują różne formy wydawnicze (książki, broszury, numery specjalne czasopism, prace zbiorowe, jednostkowe) oraz piśmiennicze (m.in. jednodniówki, materiały konferencyjne, wykłady, programy uroczystości i imprez artystyczno-kulturalnych, pielgrzymek, druki liturgiczne, katalogi wystaw). Najczęściej funkcjonującym typem druku okolicznościowego jest księga jubileuszowa, będąca wynikiem pracy zbiorowej członków danej instytucji czy wspólnoty parafialnej. Prace autorskie reprezentowane są w mniejszym stopniu, zazwyczaj w postaci monografii lub wspomnień (jubileusze kapłańskie).

Forma wydawnictwa pamiątkowego widoczna jest najbardziej w edycjach okolicznościowych polskich parafii i szkół sobotnich. Część z nich to starannie edytowane księgi, niekiedy wielkoformatowe, zwracające uwagę kolorowymi okładkami oraz obfitym materiałem ilustracyjnym (zob. Aneks). Cechą charakterystyczną kompozycji ksiąg jubileuszowych są umieszczane na wstępie liczne listy gratulacyjne oraz życzenia od organizacji polskich i polonijnych, dostojników kościelnych, znanych osobistości świata polityki lub kultury oraz osób prywatnych. Po nich następuje słowo proboszcza lub dyrektora szkoły oraz przedstawiona zostaje historia instytucji i sylwetka patrona. Publikacje bogate są w informacje biograficzne o duszpasterzach, nauczycielach oraz w wywiady i wspomnienia osób biorących udział w życiu danej instytucji. Bardzo często podawane są dane statystyczne dotyczące parafii i szkół, wykazy kapłanów, grona pedagogicznego i uczniów. Wiele miejsca zajmuje dokumentacja fotograficzna ukazująca życie jubileuszowej instytucji: organizowane przedstawienia, widowiska, akademie z okazji świąt narodowych, religijnych, uroczystości patriotycznych czy wizyty znanych osobistości (np. gen. Władysława Andersa czy abpa Wesołego).

Druki pamiątkowe różnią się pod względem objętości, część z nich to kilkunastostronicowe broszury, większość liczy jednak powyżej kilkudziesięciu lub stu stron. Niektóre przybierają formę naukowej monografii opatrzonej bibliografią i indeksem, dzięki czemu zyskują wartość informacyjną.

Biorąc pod uwagę uroczystość, można stwierdzić, że druki odnoszą się zarówno do obchodów zbiorowych (rejestrują uroczystości związane z życiem poszczególnych instytucji i towarzystw oraz poświęcone są wydarzeniom historycznym), jak i indywidualnych (np. jubileusze kapłańskie). Okazją do wydania okolicznościowej publikacji było samo wydarzenie (np. spotkanie Jana Pawła II z Polonią, odsłonięcie pomnika katyńskiego, zlot harcerski) oraz, co miało miejsce najczęściej, jego rocznica (jubileusz instytucji, parafii). Analiza omawianych wydawnictw pokazuje, że najchętniej upamiętniany w formie publikacji był diamentowy i złoty jubileusz. W znacznym stopniu wpłynęło to na zasięg chronologiczny zbioru – najwięcej (60) druków pochodzi z obecnego stulecia. Edycje z lat pięćdziesiątych, sześćdziesiątych i siedemdziesiątych zgromadzono natomiast w niewielkiej liczbie.

Zasięg terytorialny zgromadzonych wydawnictw obejmuje 11 krajów. Największa liczba druków pamiętkowych pochodzi z Wielkiej Brytanii (45), która po II wojnie światowej stała się centrum polskiej emigracji. Tam osiedliły się najwyższe emigracyjne władze polskie, zarządy światowych polskich organizacji, wielu żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, dla których powrót do ojczyzny stał się niemożliwy po ustaleniach jałtańskich oraz Polacy, którzy na znak sprzeciwu wobec nowej władzy w kraju pozostali w Anglii. Kolejne miejsce zajmują wydawnictwa ze Stanów Zjednoczonych (28), po kilka egzemplarzy pochodzi z Włoch, Argentyny, Australii, Niemiec, Francji i Kanady, pojedyncze natomiast z Austrii, Danii i Szwecji.

Pod względem językowym przeważają publikacje w języku polskim. Zaledwie kilka ukazało się w języku angielskim lub z fragmentami w tymże języku oraz równoległe po polsku i angielsku. Trzy prace wydane zostały w języku włoskim, jedna w wersji polsko-francuskiej.

Publikacje pamiętkowe Kościoła

Kościół rzymskokatolicki jest szczególną instytucją w życiu polonijnym, postrzeganą jako główna siła generująca jakość polskości na obczyźnie¹¹. Widoczne jest to również w publikacjach z kolekcji abpa Wesołego. Najwięcej druków ukazuje bowiem życie i działalność polskich parafii w Wielkiej Brytanii. Wszędzie tam gdzie osiedlali się Polacy powstawały nie tylko polskie stowarzyszenia, ale i wspólnoty liturgiczne, ponieważ polska narodowa tożsamość silnie związana jest z wiarą katolicką. Kościół stał się zatem ogniskiem skupiającym polską wspólnotę na emigracji. Duszpasterzami byli kapelani wojskowi oraz duchowni uwolnieni z obozów koncentracyjnych. Msze święte w języku ojczystym odprawiano początkowo w kościołach angielskich, dopiero z biegiem lat, by móc zaspokoić potrzeby liturgiczne i sakramentalne polskiej społeczności, budowano własne kościoły bądź nabywano kościoły angielskie. Stąd też bardzo często pojawiają się osobne publikacje dla uczczenia powstania wspólnoty parafialnej oraz dla poświęcenia kościoła.

Większość druków stanowi źródło informujące o polskich wspólnotach parafialnych w Londynie. Już w 1930 roku poświęcono tam pierwszy polski kościół w Anglii pw. Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Kazimierza na Devonii. Przed II wojną światową kościół służył wspólnocie polskiej w północnym Londynie, po jej wybuchu stał się ośrodkiem wsparcia duchowego i materialnego dla polskich żołnierzy. Z „katedry Polski Walczącej”, jak zaczęto nazywać kościół, radio BBC nadawało transmitowaną na kraj polską mszę świętą. Świątynia była wówczas jedynym wolnym polskim kościołem na świecie, miejscem, w którym odbywały się główne uroczystości reli-

---

¹¹ A. CHODUBSKI: *Rola elit w środowiskach polonijnych*. W: *Funkcje i zadania elit w środowiskach polonijnych*. Red. J. KNOPEK. Toruń 2006, s. 21.

gijne i państwowe¹². Po wojnie służyła jako schronienie dla potrzebujących opieki duszpasterskiej polskich emigrantów. Mury kościoła przesiąknięte są historią polskiej emigracji, która do dzisiaj otrzymuje tam wsparcie duchowe, społeczne i kulturowe¹³. W 2010 roku parafia uroczyście obchodziła jubileusz osiemdziesięciolecia konsekracji kościoła¹⁴.

Stopniowo w latach powojennych powstawały kolejne polskie wspólnoty parafialne w londyńskich dzielnicach: m.in. w Balham¹⁵, Croydon¹⁶ oraz Willesden Green¹⁷. W 1959 roku oficjalnie otwarto ośrodek duszpasterski Londyn-Południe, który doczekał się własnej siedziby w 1977 roku, kiedy to zakupiono od wspólnoty anglikańskiej kościół na Putney¹⁸.

Jednym z najważniejszych miejsc religijnych dla Polaków mieszkających w stolicy Wielkiej Brytanii jest także kościół pw. św. Andrzeja Boboli, pełniący funkcję kościoła garnizonowego Polskich Sił Zbrojnych oraz sanktuarium Matki Boskiej Kozielskiej. W nim znajduje się bowiem oryginalna płaskorzeźba – „obraz rycerski” 2. Korpusu Polski – wykonana w obozie jenieckim w Kozielsku. W kościele odbywały i nadal odbywają się ważne dla Polaków na obczyźnie uroczystości, tam chowano wybitnych Polaków, osobistości polskiej polityki, wojskowości, kultury, nauki i oświaty. Z okazji złotego jubileuszu świątyni wydana została *Kronika Kościoła św. Andrzeja Boboli w Londynie 1961–2011* (Londyn 2012), której znaczenie docenił Rektor Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii ks. Stefan Wylęzek: „To bardzo ważna publikacja, pozwalająca młodemu pokoleniu poznać i wejść w łączność ze świadkami tworzącymi historię tego miejsca. W kościele tym splatają się bowiem historia i teraźniejszość, świadectwo osób, które przeżyły tragedię II wojny światowej i zwycięski marsz polskiego żołnierza ku wolności, ale również tradycja i dzień dzisiejszy pokolenia Polaków przybyłych do Wielkiej Brytanii na początku XXI

---

¹² A. ROMEJKO: *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*. Tuchów 2001, s. 136.

¹³ 75 rocznica konsekracji Kościoła p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Londynie na Devonii. [Londyn 2005], s. 13.

¹⁴ Zob.: *Uroczystości 80-lecia konsekracji Kościoła Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Kazimierza w Londynie*. London 2010. Z tej okazji ukazała się też monografia: A. PODHORODECKA: *Polakom spragnionym Boga i ojczyzny. Historia kościoła i parafii pw. Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Kazimierza na Devonii*. Londyn [ca 2010].

¹⁵ *Wdzięczni Bogu. Złoty jubileusz parafii Balham 1948–1998*. Red. W. WYSZOWADZKI. Londyn 1998; *60-lecie Parafii Chrystusa Króla na Balham w Londynie*. Red. W. WYSZOWADZKI, K. GRODZISKA. Londyn 2008.

¹⁶ „Bez tytułu. Dla nas... O nas... Przez nas...” 2010, nr 142: *60 Rocznica założenia parafii 1950–2010*.

¹⁷ *25 lat życia... 1955–1995. 40 lat życia i działalności Ośrodka Katolickiego Matki Bożej Miłosierdzia Londyn – Willesden Green*. Londyn 1995.

¹⁸ *Złoty jubileusz parafii p.w. św. Jana Ewangelisty Wimbledon-Putney 1959–2009*. Red. J. SABBATÓWNA, I. TRĘBICKA. [Londyn 2009]; *Kościół św. Jana Ewangelisty Wimbledon Putney 1977–2002. Jubileusz 25-lecia kościoła polskiego Londyn 29 czerwca 2002 r.* [S.l. 2002].

wieku”¹⁹. Omawiane wydawnictwo ma charakter szczególny również ze względu na swoją formę i objętość – historię parafii zaprezentowano w postaci chronologicznych zapisów kronikarskich na ponad 400 stronach. Księga powstała w oparciu o bogaty materiał archiwalny oraz prasowy, a uzupełnia ją bogata dokumentacja fotograficzna ze zbiorów archiwum kościoła, Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, Biblioteki Polskiej w Londynie jak i archiwów prywatnych oraz kilkanaście załączników.

Polskie parafie tworzone także poza Londynem: m.in. w 1948 roku parafię w Nottingham²⁰ oraz w Bradford, gdzie Polacy z Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia, odczuwając brak opieki duszpasterskiej, napisali list do „Dziennika Polskiego” z prośbą o przyjazd kapłana. Na ogłoszenie odpowiedział ks. Bolesław Martynellis, który następnie zorganizował tamtejszą parafię²¹. W 1952 roku powstała parafia w Slough²², a w 1953 roku w Dunstable-Luton²³. W latach sześćdziesiątych poświęcono natomiast kościoły: pw. Matki Boskiej Częstochowskiej Królowej Polski w Huddersfield²⁴ oraz pw. Matki Bożej Ostrobramskiej w Bristolu²⁵.

Ważne miejsce w Kościele polskim za granicą zajmuje założony już w 1947 roku w Londynie przez abpa Józefa Gawlinę Instytut Polskiej Akcji Katolickiej w celu udzielania pomocy duchowej i charytatywnej polskim emigrantom, żołnierzom Polskich Sił Zbrojnych i ich rodzinom²⁶. W księgozbiorze abpa Wesołego obecne są także wydawnictwa okolicznościowe najstarszej w świecie instytucji emigracyjnej i kościelnej – Polskiej Misji Katolickiej we Francji (dalej: PMK). Założona w 1836 roku w Paryżu miała sprawować opiekę duszpasterską nad Polakami, którzy po upadku

¹⁹ List ks. prałata Stefana Wylężka Rektora PMK w Anglii i Walii. W: *Kronika Kościoła św. Andrzeja Boboli w Londynie 1961–2011*. Londyn 2012, s. 14.

²⁰ *Jubileusz – 60-lecie Polskiej Wspólnoty Katolickiej Nottingham 1948–2008*. Red. M. POLKOWSKA. Nottingham 2008.

²¹ *60 lat Polskiej parafii w Bradford 1948–2008*. [S.l. 2008?].

²² *Złoty jubileusz Polskiej Wspólnoty Katolickiej Miłosierdzia Bożego i Matki Bożej Królowej Polski w Slough 3 i 4 lipca AD 2004*. [S.l. 2004?]; *60-lecie Polskiej Wspólnoty Katolickiej Miłosierdzia Bożego i Matki Bożej Królowej Polski w Slough 1952–2012*. [S.l. 2012]; *Srebrny Jubileusz 1984–2009 Polskiego Kościoła Miłosierdzia Bożego i Matki Boskiej Królowej Polski oraz Ośrodka Katolickiego im. Jana Pawła II w Slough*. Red. D. KUWACZKA [et al.]. Slough 2009.

²³ *60 lat Wspólnoty Parafialnej Dunstable – Luton – okolice 1953–2013*. [London 2013].

²⁴ *Jubileusz 50-lecia poświęcenia Kościoła Matki Boskiej Częstochowskiej Królowej Polski 1962–2012*. Huddersfield 2012.

²⁵ *Kościół Matki Boskiej Ostrobramskiej. 150-ta Rocznicą Otwarcia Domu Bożego 1855–2005*. Oprac. G. KO-
WALEWSKA, M. KOWALEWSKI. Bristol [ca 2005].

²⁶ „Wiadomości PMK – Czyn Katolicki” 1997, nr 4 jubileuszowy, *50-lecie Instytutu Polskiego Akcji Katolickiej 1947–1997*; *65-lecie Instytutu Polskiego Akcji Katolickiej w Wielkiej Brytanii 1947–2012*. [S.l. 2012?].

powstania listopadowego masowo opuszczali kraj. W ciągu swojego istnienia PMK włączała się ponadto w inne zadania takie jak: pomoc dla najuboższych, wspieranie edukacji oraz podtrzymywanie dziedzictwa kulturalnego wśród Polonii. W 2006 roku obchodzono sto siedemdziesiątą rocznicę jej ustanowienia²⁷ oraz dwudziestolecie Domu Polskiego PMK pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Lourdes²⁸. W kolekcji arcybiskupa zachowały się również materiały konferencyjne ze zorganizowanego w dniach 18–19 lutego 2011 roku w Paryżu kolokwium „Dziedzictwo Polskie w Regionie Paryskim”, z okazji 175-lecia Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Swoje dzieje dokumentują także powołany w 1982 roku PMK w Berlinie²⁹ oraz ruch Młodych Rycerzy Niepokalanej przy PMK w Wiedniu³⁰.

W księgozbiornie nie mogło zabraknąć publikacji dotyczących Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, zgromadzenia zakonnego powołanego do opieki duszpasterskiej nad polskim wychodźstwem. Wśród okolicznościowych wydawnictw wymienić należy broszurę *Prowincja Najświętszego Serca Pana Jezusa Towarzystwa Chrystusowego w służbie Bogu i Polskiej Emigracji w Wielkiej Brytanii* pióra Mariana Jachyma TChr (Derby 1998), dla przygotowania której inspiracją stały się aż trzy przypadające w 1998 roku rocznice: pięćdziesięciolecie śmierci kard. Augusta Hlonda, sześćdziesięciolecie przybycia Chrystusowców do Wielkiej Brytanii oraz dwudziestolecie erygowania Prowincji Najświętszego Serca Pana Jezusa. Pozostałe wydawnictwa ilustrują posługę zgromadzenia w diecezji Dallas w Stanach Zjednoczonych³¹.

Źródłem do dziejów duszpasterstwa polonijnego w tym kraju są także: *Księga pamiątkowa Jezuicki Ośrodek Milenijny 2001–2011* (Chicago 2011) opisująca posługę księży jezuitów w Chicago, broszura wydana na stulecie parafii św. Kazimierza w Newark w stanie New Jersey³², publikacja opracowana w przeddzień złotego jubileuszu istnienia Narodowego Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Doylestown³³ oraz księga jubileuszowa z okazji trzechsetlecia obrony Jasnej Góry i ślubów Jana Kazimierza³⁴.

---

²⁷ J. KLECHTA: *Najstarsza w świecie. Polska Misja Katolicka we Francji 1836–2006*. Paryż 2006; *Messe d'action de grâce 170 ans de la Mission Catholique Polonoise de France. Paris Eglise de la Madeleine 21 janvier 2006*. [S.l. 2006].

²⁸ *Dom Polskiej Misji Katolickiej we Francji Lourdes – Bellevue 1986–2006*. [S.l. ca 2006].

²⁹ *Jubileusz 25-lecia Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie*. Berlin 2008; „List Parafialny” 2007, nr 3 (41). Wyd. specjalne: *25 lat Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie*.

³⁰ *Srebrny jubileusz Młodych Rycerzy Niepokalanej Polonii Wiedeńskiej*. Pod red. A. LAPKA. Wiedeń 2012.

³¹ S. POSZWA: *Krótką historią Polonii w Dallas*. Dallas 2010; *Srebrny Jubileusz Apostolatu Polskiego i posługi Księża Chrystusowców w Diecezji Dallas. November 13–14, 2010*. [S.l. ca 2010].

³² *St. Casimir's Roman Catholic Church 1908–2008 100th Anniversary*. [S.l. 2008?].

³³ M. ZAŁĘCKI: *Amerykańska Częstochowa wczoraj i dziś*. Doylestown 2004.

³⁴ *Polski Jubileusz Maryjny 1656–1656*. Buffalo 1957.

W 1982 roku Polonia uroczyście obchodziła jubileusz sześćsetlecia Jasnej Góry. Z tej okazji w polskich parafiach odbywały się msze święte, drukowano broszury, ulotki, programy³⁵, a nawet przygotowywano specjalne wydawnictwa dla dzieci³⁶.

Równie interesujące są wydawnictwa (broszury, druki liturgiczne, programy) upamiętniające spotkania św. Jana Pawła II z Polonią podczas pielgrzymek papieskich m.in. w Niemczech³⁷, Argentynie³⁸, Wielkiej Brytanii³⁹ czy w Stanach Zjednoczonych⁴⁰, które niejednokrotnie opisują dzieje polskich emigrantów w danym kraju. Na szczególną uwagę zasługuje broszura rejestrująca spotkanie dnia 12 września 1983 roku w Wiedniu, przypadające w trzechsetlecie odsieczy wiedeńskiej⁴¹, oraz praca Michała Filka *Czas oczekiwań, czas przygotowań* (Melbourne 1988) dokumentująca przygotowania Wiktoriańskiego Komitetu Organizacyjnego Spotkania Polonii Australijskiej z Ojcem Świętym Janem Pawłem II dnia 28 listopada 1986 roku na stadionie w Melbourne. Źródłem do badań nad tradycją kultu maryjnego wśród polskiej emigracji i Polonii mogą z kolei stać się zachowane programy pielgrzymek Polaków na emigracji do Rzymu i Altötting (Sanktuarium Maryjne Matki Bożej Królowej Bawarii).

Charakter podsumowujący działalność Kościoła wśród polskiej emigracji i Polonii w ciągu pięćdziesięciu lat ma natomiast wykład *Fifty years of the Church in the Polish Diaspora, 1945–95* (London 1996) wygłoszony przez abpa Wesołego w 1995 roku w School of Slavonic and East European Studies, University of London.

Wydawnictwa pamiętkowe instytucji i towarzystw

Interesującą poznawczo grupę stanowią wydawnictwa dokumentujące dzieje szkolnictwa sobotniego w Wielkiej Brytanii, czyli Polskich Szkół Przedmiotów Ojczystych. Szkoły zakładane od

---

³⁵ 600th Anniversary St. Mary of Częstochowa New Kensington, PA, May 31, 1982. [S. l. 1982?]; Jubileuszowe obchody 600-lecia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej Melbourne 8 maja 1983. [S. l. 1983?]; Peregrynacja Obrazu M.B. Częstochowskiej z okazji Jej 600 lecia na Jasnej Górze 1382–1982. [S. l. 1982?].

³⁶ *The story of Our Lady of Częstochowa a book for children compiled on the occasion of the 600th anniversary 1382–1982 by Carl. J. Katafiasz and Catherine A. Macaro.* Samaria 1982.

³⁷ *Nabożeństwa z okazji Spotkania Polonii z Papieżem Janem Pawłem II. w niedzielę, dnia 16 listopada 1980 w Mójguncji (Mainz).* Mainz [198?]; *Spotkanie Polonii z Janem Pawłem II w Niemczech.* Red. J. ŚLIWAŃSKI. Hamburg 1982.

³⁸ *Ojciec Święty Jan Paweł II z Polakami w Buenos Aires – Argentyna 10-tego kwietnia 1987.* [Buenos Aires 1987?].

³⁹ *Totus Tuus Pielgrzymka jubileuszowa z papieżem Janem Pawłem II Londyn 1982.* London 1982.

⁴⁰ *His Holiness Pope John Paul II visits Texas Polonia.* [S. l. 1987?].

⁴¹ A. ROZWADOWSKI: *Spotkanie Polonii z papieżem Janem Pawłem II w poniedziałek, dnia 12 września 1983 w Wiedniu.* Wiedeń [1983?].

lat czterdziestych ubiegłego stulecia, najczęściej były lokowane przy polskich parafiach. Ich sieć zorganizowało Zjednoczenie Polskie, przy wsparciu Polskiej Macierzy Szkolnej⁴², najważniejszej i najbardziej wpływowej polskiej organizacji oświatowej, oraz Stowarzyszenia Polskich Kombatantów⁴³. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku i związane z tym kolejne fale emigracji zarobkowej przyczyniły się do ponownego rozwoju polskiej oświaty w Wielkiej Brytanii. Ze względu na diametralny wzrost liczby dzieci konieczne stało się założenie nowych placówek, jak również dostosowanie programów nauczania do uczniów pochodzących z Polski⁴⁴.

Znajdujące się w analizowanej kolekcji wydawnictwa dotyczą londyńskich szkół: istniejącej przy parafii pw. Matki Boskiej Częstochowskiej na Devonii⁴⁵, im. Tadeusza Kościuszki na Ealingu⁴⁶ oraz Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Marii Skłodowskiej-Curie na Putney⁴⁷. Pozostałe traktują o szkołach w Slough⁴⁸ i Manchester. W listach gratulacyjnych podkreślana jest niezmiennie praca edukacyjna w zakresie przekazywania wiedzy o polskim języku, literaturze, historii i geografii, wysiłek wychowawczy oraz rola w przekazywaniu polskich tradycji narodowych i kształtowaniu postaw patriotycznych wśród polskiej emigracji i Polonii. Zasadność funkcjonowania szkolnictwa sobotniego na Wyspach Brytyjskich dobitnie zaakcentował abp Wesoły w liście na jubileusz szkoły na Ealingu: „Papież Jan Paweł II często powtarzał, że rozwój osobowości jest związany ze świadomością korzeni, z których się wyrasta i wzrasta. Roślina odcięta od korzenia ginie. Człowiek bez świadomości swojego pochodzenia ulega bardzo często różnym prądom narzucającym jedynie materialny sens życia. Szkoła przekazuje wiedzę właśnie o korzeniach, o Ojczyźnie Ojców, o jej przeszłości, o kulturowej twórczości, a zwłaszcza o języku. Codziennym językiem młodych jest język angielski, jednak poznanie korzeni prowadzi do poznania języka polskiego. Nauka o języku jest równocześnie nauką o twórczości literackiej i historycznej. Ciało peda-

---

⁴² A. PODHORODECKA: *W służbie oświaty. 50 lat Polskiej Macierzy Szkolnej 1953–2003*. London 2003; EADEM: *Ostatnie dziesięciolecie – Historia Polskiej Macierzy Szkolnej – 2003–2013*. [Londyn? 2013].

⁴³ R. HABIELSKI: *Życie społeczne...*, s. 181.

⁴⁴ Zob. A. PODHORODECKA: *Ostatnie dziesięciolecie...*, s. 12–15.

⁴⁵ B. O'DRISCOLL: *60-lecie polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, Londyn-Devonia. 1950–2010*. London cop. 2010.

⁴⁶ *60 lat Polskiej Sobotniej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki Ealing*. Red. N. STANIASZEK [et al.]. Londyn 2010.

⁴⁷ *Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Marii Skłodowskiej-Curie Londyn-Putney 40-lecie 1960–2000*. [S.l. 2000?]; *Księga jubileuszowa Nasza Szkoła... 50-lecie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Marii Skłodowskiej-Curie*. Putney–London 2010.

⁴⁸ *Jubileusz 60-lecia Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych Imienia Henryka Sienkiewicza w Slough 1952/53–2012/13*. Red. E. WOJCIECHOWICZ, A. HAWKES. [S.l. 2013?].

gogeniczne, czyli nauczyciele i nauczycielki nie tylko z fachowym przygotowaniem dydaktycznym, ale z entuzjazmem przekazują wiedzę, gdyż uważają to jako swoje powołanie”⁴⁹.

W księgozbiorze nie mogło zabraknąć publikacji pamiętkowych dokumentujących prowadzoną na szeroką skalę akcję oświatową 2. Korpusu Polskiego. Z okazji pięćdziesiątej rocznicy utworzenia Gimnazjum i Liceum nr 1 w Alessano na południu Włoch włoski historyk Antonio Caloro opracował publikację zawierającą wspomnienia uczestników tamtejszych kursów maturalnych, w tym abpa Wesołego⁵⁰.

Polonica pamiętkowe w omawianej grupie są ponadto reprezentowane przez księgi jubileuszowe organizacji polonijnych działających w różnych krajach, w tym Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego⁵¹ (dalej: POSK) oraz Zjednoczenia Polskiego w Wielkiej Brytanii⁵². W 1992 roku pięćdziesiątą rocznicę istnienia obchodził Polski Instytut Naukowy w Ameryce. Dla jej uczczenia na Uniwersytecie Yale odbył się trzydniowy międzynarodowy kongres, podczas którego dyskutowano o polskiej diasporze, jak również o historii i kulturze Polski. Pokłosiem tego spotkania stało się trzytomowe wydawnictwo prezentujące wybrane referaty⁵³. Z kolei do badań nad bibliotekami polskimi poza krajem może posłużyć broszura wydana z okazji dziewięćdziesięciolecia Biblioteki Muzeum Polskiego w Ameryce⁵⁴. Założona w 1915 roku w Chicago księżnica, będąca jednocześnie siedzibą Polskiego Towarzystwa Genealogicznego w Ameryce, może pochwalić się największą kolekcją poloniców na kontynencie północnoamerykańskim.

Bogatym źródłem informacji o Polakach we Włoszech jest dwujęzyczna polsko-włoska publikacja⁵⁵ wydana na złoty jubileusz Ogniska Polskiego w Turynie, założonego w 1949 roku z inicjatywy tamtejszej sekcji Stowarzyszenia Kombatantów Polskich. Publikacja opisuje historię Wspólnoty, przedstawia sylwetki założycieli (wojskowi uchodźcy polityczni) oraz wspomnienia członków i przyjaciół.

Charakter okolicznościowy mają także publikacje *25 lat Kongresu Polaków w Szwecji* (Skultuna 2007) oraz *Z dziejów Polski i Skandynawii* (København 1995) zawierające informacje na te-

⁴⁹ 60 lat Polskiej Sobotniej Szkoły..., s. 4.

⁵⁰ Gli "Alessanesi" di Anders. Un liceo-ginnasio polacco in Alessano 1945–46. Ricordi e testimonianze. A cura di A. CALORO. Tricase 1995.

⁵¹ POSK ma 40 lat. London [ca 2005]; D. PLATT, J.W. SIENKIEWICZ: Wspólny wysiłek – wspólny sukces. 50 lat POSKu. Wystawa. Londyn 2014.

⁵² 65 lat Zjednoczenia Polskiego w Wielkiej Brytanii [1947–2012]. Oprac. A.C. DOBROŃSKI. Londyn 2012.

⁵³ Poland and Europe Historical dimensions. Ed. M.B. BISKUPSKI, J.S. PUŁA. [S.l.] cop. 1993; The Polish Diaspora. Ed. J.S. PUŁA, M.B. BISKUPSKI. [S.l.] cop. 1993; Heart of the nation. Polish literature and culture. S. PUŁA, M.B. BISKUPSKI. [S.l.] cop. 1993.

⁵⁴ The Polish Museum of America Library (1915–2005). 90 years of service. Chicago 2005.

⁵⁵ Ognisko Polskie w Turynie. Pięćdziesiąt lat historii. Red. M. RASIEJ. Torino 2002.

mat polskiego wychodźstwa w Skandynawii, najnowszych dziejów Polski oraz historię i kalendarium działalności Kongresu Polaków w Szwecji. Do badań nad dziejami Polonii australijskiej oraz jej życiem kulturalnym może posłużyć natomiast broszura *150 years of Polish settlement in South Australia 1856–2006* (Adelaide 2006) wydana przez Polish Hill River Church Museum Committee oraz księga dokumentująca dwadzieścia pięć lat działalności Teatru Ottoway⁵⁶.

Interesujące są ponadto pamiętniki złotowe Związku Harcerstwa Polskiego⁵⁷, w których znajdują się artykuły o harcerstwie, wspomnienia, dane statystyczne oraz kronika wydarzeń ze zlotu wraz z bogatą relacją fotograficzną.

Publikacje pamiątkowe dotyczące poszczególnych osób

Ogromne znaczenie dla Polaków w kraju oraz ich rodaków mieszkających za granicą miał wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża w 1978 roku. Z okazji dziesiątej rocznicy pontyfikatu Jana Pawła II wydane zostały liczne publikacje okolicznościowe, wśród których na uwagę zasługuje zbiór szkiców przygotowany przez polskich parafian mieszkających w Zatoce św. Franciszka w Kalifornii⁵⁸ oraz broszura z wystawy „Philapol 88”, na której zaprezentowano wydania specjalnych znaczków oraz pamiątkowych medali i medalionów z krajów, które papież odwiedził podczas pontyfikatu. Ekspozycję można było zobaczyć w Galerii POSK w Londynie w dniach 13–18 października 1988 roku⁵⁹.

Dzięki wydawnictwom upamiętniającym jubileusze duszpasterzy posługujących za granicą⁶⁰, w tym również abpa Wesołego⁶¹, można prowadzić badania biograficzne nad duchowieństwem

---

⁵⁶ T. WILKANS: *Teatr Ottoway. Jubileusz 25 lat*. Hallet Cove 2005.

⁵⁷ „Wstań, w słońce idź”. *Pamiętnik IV Światowego Zlotu ZHP*. Kom. red. T. WOJTKOWSKI. Chicago 1990; *Wierny Ród Harcerski. Książka pamiątkowa VI Światowy Zlot ZHP*. Red. D. FIGIEL [et al.]. Acton cop. 2003.

⁵⁸ *Jan Paweł II. Pierwszy rok pontyfikatu*. Red. W. BARYSKI [et al.]. San Francisco 1979.

⁵⁹ *Papież Jan Paweł II. X-lecie pontyfikatu w filatelistyce i numizmatyce światowej*. Oprac. M.S. DĄBROWSKI. London 1988.

⁶⁰ W. PĄCZEK: *55 lat w służbie Bogu, ojczyźnie i bliźnim. Wspomnienia z pracy duszpasterskiej*. Lidgerwood–North Dakota 1989; H.A. WRÓBEL: *W służbie Bogu, Kościołowi, zakonowi, ojczyźnie i rodakom*. Buenos Aires 2006; *Złoty jubileusz kapłaństwa ks. Mieczysława Kuchcińskiego OMI*. [S.l. 2006?]; „Wiadomości PMK – Czyn Katolicki” 2001, nr 2 [wydany z okazji potrójnego jubileuszu (urodzin, kapłaństwa i rektorstwa PMK w Anglii i Walii) ks. infułata Stanisława Świerczyńskiego – ES].

⁶¹ *W służbie Emigracji. 25 lat posługi pasterskiej księdza arcybiskupa Szczepana Wesołego Delegata Prymasa Polski dla Duszpasterstwa Emigracji*. Oprac. red. K. MOCHLIŃSKA, Z.E. WAŁASZEWSKI. Londyn 1994; S. WESOŁY: *Łączy nas kultura chrześcijańskiej Polski*. Londyn 1996; „Wiadomości PMK – Czyn Katolicki” 1997, nr 2 [w całości poświęcony uroczystości nadania tytułu doktora *honoris causa* abpowi Wesołemu przez Katolicki Uniwersytet Lubelski – ES].

polonijnym. W tej grupie wyjątkowe miejsce zajmuje przygotowana przez parafian kościoła św. Andrzeja Boboli księga pamiątkowa dla uczczenia ks. proboszcza Bronisława Gostomskiego, kapełana prezidenta Ryszarda Kaczorowskiego i duszpasterza londyńskiego środowiska Rodzin Katynskich, który zginął w katastrofie smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku. Praca w dużej mierze zawiera fotografie dokumentujące posługę kapłana w londyńskiej parafii w latach 2003–2010, opatrzone fragmentami wywiadu, jakiego udzielił dla „Dziennika Polskiego”.

Do badań nad działalnością polskiej emigracji mogą posłużyć również druki dedykowane pamięci wybitnych osobistości świata polityki i kultury, często wydane w formie materiałów z okolicznościowych akademii i konferencji⁶².

Druki wydane dla upamiętnienia wydarzeń historycznych

Jak już napisano we wstępie, rodacy mieszkający poza krajem, od dawna uroczyste obchodzili ważne fakty z dziejów Polski⁶³, w tym rocznice zwycięskich bitew. Druki okolicznościowe towarzyszyły m.in. obchodom trzechsetlecia bitwy pod Wiedniem organizowanym przez Polonię amerykańską, brytyjską i francuską. W kolekcji zachował się program uroczystości jakie odbyły się w siedzibie Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku w dniach 2–4 grudnia 1983 roku oraz katalog wystawy *Hussars and the crescent*⁶⁴. W 1983 roku wydano także reprint pracy Paula Soboleskiego ogłoszonej w 1883 roku w chicagowskiej „Gazecie Polskiej” – *The 12th day of September, 1883 is the 200th anniversary of one of the grandest events in history. John Sobieski, the king of Poland, conquers the Turks under the walls of Vienna September 12th, 1683, and forever after relieves the whole Christian world from the iron yoke of the Turks* (Chicago 1983). Egzemplarz pochodzi z kolekcji znanych działaczy polonijnych Lody i Edwarda Różańskich, fundatorów polonijnych zbiorów w Orchard Lake⁶⁵, o czym świadczy ekslibris heraldyczny oraz dedykacja: „Na pamiąt-

---

⁶² Przykładem może być publikacja *General Kazimierz Sosnkowski. W stulecie urodzin*. (Londyn 1986), obejmująca materiały z uroczystej akademii jaka odbyła się 15 listopada 1985 roku w Londynie w siedzibie POSK. Z kolei „The Polish Review” 2011, no. 1 poświęcony pamięci J. Piłsudskiego z okazji 75. rocznicy śmierci zawiera referaty z trzech konferencji dotyczących marszałka. Por. także: *Józef Feliks Michałowski 1870–1956. In occasione del cinquantesimo anniversario della morte*. Academia Polacca delle Scienze. Biblioteca e Centro di Studi a Roma. (Roma 2007).

⁶³ Niektóre wydawnictwa przygotowano z okazji kilku rocznic, np. wydawanym przez Związek Karpaczków w Londynie „Gońcem Karpackim” 2013, nr 340 uczczono 70. rocznicę śmierci gen. Władysława Sikorskiego, 68. rocznicę bitwy o Bolonię, 69. rocznicę bitwy o Monte Cassino i 150. rocznicę powstania styczniowego.

⁶⁴ *Hussars and the Crescent. A loan exhibition commemorating the three hundredth anniversary of the Polish relief of Vienna, December 2–4, 1983. Accompanied by a special program of lectures, recitals, and slide presentations*. New York [1983].

⁶⁵ Zob. R. NtR: *Katalog Kolekcji dr Edwarda i Lody Różańskich w Orchard Lake*. T. 1. Orchard Lake 1997.

kę życzliwy diakon Rozanski parafia św. Jacka w Chicago 8/3/83”. W Wielkiej Brytanii dla upamiętnienia odsieczy wiedeńskiej polskie organizacje zorganizowały spotkania, na których referaty wygłosili członkowie Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Część wystąpień została ogłoszona drukiem w publikacji *Wiktoria Wiedeńska (1683)* (Londyn 1984). Z kolei przedmiotem zorganizowanego przez Kongres Polonii Francuskiej sympozjum oraz wystawy stała się oprócz Jana III Sobieskiego również postać Lecha Wałęsy – *La «Polonia de France» en hommage à Sobieski et à Walesa 1683–1983* (Lille 1984).

Bitwę warszawską w 1920 roku oraz obchody jej pięćdziesiątej rocznicy w argentyńskim Martin Coronado przedstawia polsko-hiszpańska praca *Wielkie rocznice* autorstwa Antoniego Sołowieja oficera 2. Korpusu Polskiego (Buenos Aires 1970)⁶⁶. Rocznicę bitew II wojny światowej upamiętnia natomiast broszura *W 25-lecie bitwy o Monte Cassino* (Hartford 1969) oraz jednodniówka *XXXVII rocznica udziału lotnictwa polskiego w bitwie o Anglię* (Toronto 1977?) wydana w Kanadzie przez Zarząd i Członków Polskiego Skrzydła 430 „Warszawa” RCAFA dla uświetnienia wkładu Polskich Sił Powietrznych w „Battle of Britain”.

Bardzo ważnym momentem dla Polaków mieszkających na emigracji było odsłonięcie pierwszego w Europie Zachodniej pomnika upamiętniającego ofiary zbrodni katyńskiej, które dokumentuje broszura *Katyn memorial. Solemn unveiling and dedication: Saturday, 18th September 1976, Kensington Cemetery, Gunnersbury Avenue, Hounslow, Middlesex* (Londyn 1976).

Przypadającą w 1991 roku dwusetną rocznicę ustanowienia Konstytucji 3 maja polska emigracja we Francji uczciła organizując wystawy, akademie, odczyty, konferencje prasowe oraz msze święte. Wydarzenia odbywały się w Paryżu i na prowincji od kwietnia do września 1991 roku⁶⁷. Z okazji dwóchsetlecia ustanowienia Orderu Virtuti Militari staraniem Zgromadzenia Kawalerów Orderu Wojennego Virtuti Militari w Argentynie przygotowana została publikacja, na którą składają się informacje dotyczące tego najstarszego w świecie odznaczenia wojskowego, Zgromadzenia Kawalerów Orderu w Argentynie oraz liczne wspomnienia z czasów I i II wojny światowej.

Zakończenie

Od czasów wojny książka stała się jednym ze znaków rozpoznawczych emigracji, świadczyła o jej charakterze i powinnościach wobec kraju⁶⁸. Wpisują się w ten zakres pełnionych przez książki emigracyjne funkcji publikacje pamiątkowe, wydawane przez polską diasporę i stanowiące za-

---

⁶⁶ Wydawnictwo zawiera także opis bitwy pod Monte Cassino.

⁶⁷ *Programme des manifestations organisées en France à l'occasion du bicentenaire de la Constitution du 3 mai 1791*. Paris [1991].

⁶⁸ R. HABIELSKI: *Życie społeczne...*, s. 178.

pis dziejów różnego rodzaju instytucji na obczyźnie, kultywowanych tam tradycji i szeroko zakrojonych działań w zakresie podtrzymywania pamięci o polskim dziedzictwie narodowym.

Pamiętkowe polonica z kolekcji arcybiskupa Szczepana Wesołego to materiały sprawiające wrażenie niepozornych (nie wszystkie charakteryzują się pokazną objętością czy ozdobną okładką), jednak wnikliwa analiza ich treści pozwala odkryć obfitość informacji przydatnych do badań nad polskim wychodźstwem w świecie. Druki dokumentują bowiem liczne fragmenty życia Polaków za granicą. Na pierwszy plan wysuwa się funkcjonowanie Kościoła katolickiego jako centrum życia religijnego oraz kulturalnego. Blisko siedemdziesiąt poświęconych mu wydawnictw rzuca światło nie tylko na dzieje formowania polskich parafii na obczyźnie, ale i na rolę jaką od kilkudziesięciu lat odgrywa Kościół w kształtowaniu tożsamości polonijnej.

Materiały znajdujące się w publikacjach to również ważne źródło wiadomości na temat różnego rodzaju ośrodków polskości na obczyźnie (szkół sobotnich, towarzystw, instytucji) i ich aktywności na polu oświatowym, społecznym, kulturalnym, politycznym i naukowym. Na podstawie pamiętkowych poloniców, wydanych z okazji rocznic wydarzeń historycznych oraz szkolnych i parafialnych ksiąg jubileuszowych, można opracować teksty omawiające zaangażowanie emigracji i Polonii w działania na rzecz podtrzymywania ducha patriotyzmu i zachowania pamięci o najważniejszych momentach w historii Polski. Okolicznościowe druki udowadniają, że przeżywanie rocznic i jubileuszy ma ogromne znaczenie dla rodaków mieszkających za granicą i stanowi czynnik służący budowaniu tam jedności polskiej. Ukazują one ponadto wielość i różnorodność działań służących rozwojowi i propagowaniu za granicą polskiej nauki i twórczości. Dla badaczy interesującą lekturę mogą również przynieść listy gratulacyjne autorstwa czołowych przedstawicieli Polonii i emigracji, zawierające nawiązania do aktualnej sytuacji polskiej diaspory.

Pamiętkowe wydawnictwa, zawierające liczne dane statystyczne, wykazy (nauczycieli, uczniów, członków towarzystw, duszpasterzy), wspomnienia oraz wywiady, mogą być również z powodzeniem wykorzystane w biografistyce polonijnej. Należy w tym miejscu podkreślić, że w przeciwieństwie do biografistyki narodowej, obejmuje ona również osoby nie wyróżniające się osiągnięciami na miarę potrzeb narodu, ale których jednostkowe dokonania miały jednak znaczenie dla lokalnej grupy polonijnej⁶⁹. Warto także dodać, że księgi jubileuszowe parafii i szkół to skarbiec wiedzy o wizytach duszpasterskich abpa Wesołego, niejednokrotnie ilustrowanych dokumentacją fotograficzną. Jego listy gratulacyjne publikowane na łamach omawianych wydaw-

---

⁶⁹ W. WRZESIŃSKI: *Biografistyka emigracyjna a ogólnonarodowa polska biografistyka*. W: *Materiały III Sympozjum Biografistyki Polonijnej*. Rzym, 25–26 września 1998. *Losy Polaków żyjących na obczyźnie i ich wkład w rozwój kultury i nauki krajów osiedlenia na przestrzeni wieków. W hołdzie Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II z okazji XX-lecia pontyfikatu*. Pod red. A.Z. JUDYCKICH. Lublin 1998, s. 110.

nictw mogą z kolei stać się źródłem do badań nad myślą i nauczaniem duchowego opiekuna Polonii.

Zebrane wydawnictwa przyczyniają się ponadto do powiększenia wiedzy na temat dziejów książki polskiej za granicą⁷⁰, której problematyka, choć pozostaje w kręgu zainteresowań kilku dyscyplin nauk społecznych, wciąż wymaga dalszych badań i refleksji naukowej. Interesujące wyniki mogłaby przykładowo przynieść analiza funkcji i roli piśmiennictwa okolicznościowego w życiu społecznym i kulturalnym polskiej diaspory. Z kolei egzemplarze opatrzone znakami własnościowymi (dedykacjami, ekslibrisami) mogą zostać wykorzystane w badaniach bibliofilskich.

Bibliografia

- 25 lat życia i działalności Ośrodka Katolickiego Matki Bożej Miłosierdzia Londyn – Willesden Green. London [1980?].
- 60 lat Polskiej parafii w Bradford 1948–2008. [S.l. 2008?].
- 60 lat Polskiej Sobotniej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki Ealing. Londyn 2010. Red. N. STANIASZEK [et al.]. Londyn 2010.
- 75 rocznica konsekracji Kościoła p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Londynie na Devonii. [Londyn 2005]. Arcybiskup Szczepan Wesoły. Doctor honoris causa Universitatis Silesiae Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2015. Red. A. BARTOSZEK. Katowice 2015.
- Biskup na walizkach. Z arcybiskupem Szczepanem Wesołym opiekunem polskiej emigracji rozmawia Aleksandra Klich. Katowice 2010.
- CHODUBSKI A.: Rola elit w środowiskach polonijnych. W: *Funkcje i zadania elit w środowiskach polonijnych*. Pod red. J. KNOPKA. Toruń 2006, s. 13–32.
- Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Wojnowice, 8–10 października 2004. Red. nauk. K. MIKOŃ [et al.]. Wrocław 2006.
- HABIELSKI R.: Życie społeczne i kulturalne emigracji. Warszawa 1999.
- KŁOSSOWSKI A.: *Historia książki polskiej za granicą. Problemy badawcze*. Warszawa 1980.
- KŁOSSOWSKI A.: *Książka polska na obczyźnie. XX wiek*. Toruń 2003.
- KOŁODZIEJ B.: *Kolekcja arcybiskupa Szczepana Wesołego – dar dla zbioru kościelnego Biblioteki Teologicznej*. W: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*. Red. H. OLSZAR, B. WARZA-CHOWSKA. Katowice 2009, s. 143–147.
- Kultura książki i prasy polonijnej. Dziedzictwo narodowe i światowe*. Pod red. M. KALCZYŃSKIEJ, D. SIERADZKIEJ, Z. MAŁECKIEGO. Katowice 2009.

---

⁷⁰ Na ten temat zob. A. KŁOSSOWSKI: *Historia książki polskiej za granicą. Problemy badawcze*. Warszawa 1980; Idem: *Książka polska na obczyźnie. XX wiek*. Toruń 2003; *Kultura książki i prasy polonijnej. Dziedzictwo narodowe i światowe*. Pod red. M. KALCZYŃSKIEJ, D. SIERADZKIEJ, Z. MAŁECKIEGO. Katowice 2009.

- List ks. prałata Stefana Wylężka Rektora PMK w Anglii i Walii. W: *Kronika Kościoła św. Andrzeja Boboli w Londynie 1961–2011*. Londyn 2012, s. 14.
- MOĆKUN S.: *Kultywowanie tradycji polskich w Kanadzie przez Polonię i emigrację wojenną w latach 1939–1945*. W: *Powrześnieowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*. T. 2. Pod red. V. WEJS-MILEWSKIEJ, E. ROGALEWSKIEJ. Białystok 2016, s. 77–104.
- NITECKI P.: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, kol. 473–474.
- OLSZOWY E.: *Dedykacje rękopiśmienne w księgozbiorze arcybiskupa Szczepana Wesołego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. Rekonesans badawczy*. „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2012, nr 1, s. 29–84.
- PODHORODECKA A.: *Ostatnie dziesięciolecie – Historia Polskiej Macierzy Szkolnej – 2003–2013*. [Londyn? 2013].
- PROKOP K.R.: *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*. Kraków 1998, s. 153–155.
- ROMEJKO A.: *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*. Tuchów 2001.
- SAWICKA F., RUPIŃSKA J.: *Bibliografia polskich wydawnictw pamiątkowych 1801–1914*. Wrocław 1973.
- WARZĄCHOWSKA B.: *Księgozbiory śląskich kapłanów w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: *Z życia książki. Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty. Prace dedykowane Profesorowi Leonardowi Ogiermanowi*. Pod. red. A. TOKARSKIEJ. Katowice 2015, s. 280–301.
- WRZESIŃSKI W.: *Biografistyka emigracyjna a ogólnonarodowa polska biografistyka*. W: *Materiały III Sympozjum Biografistyki Polonijnej*. Rzym 25–26 września 1998. *Losy Polaków żyjących na obczyźnie i ich wkład w rozwój kultury i nauki krajów osiedlenia na przestrzeni wieków. W hołdzie Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II z okazji XX-lecia pontyfikatu*. Pod red. A. i Z. JUDYCKICH. Lublin 1998, s. 106–114.

Streszczenie

Księgozbiór arcybiskupa Szczepana Wesołego, wieloletniego delegata prymasa Polski do spraw duszpasterstwa emigracji, to jedna z najcenniejszych kolekcji znajdujących się w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jej unikatową częścią są publikacje pamiątkowe wydane przez polską emigrację i Polonię. Reprezentujące różne formy wydawnicze i piśmiennicze druki dokumentują jubileusze Kościoła polskiego za granicą, polskich instytucji i towarzystw, upamiętniają wybitne osobistości, duszpasterzy polonijnych oraz wydarzenia historyczne. Wydawnictwa są wartościowym źródłem do badań nad polską diasporą oraz świadectwem działań Polaków za granicą na rzecz zachowania tożsamości narodowej, podtrzymywania ducha patriotyzmu oraz przekazywania dziedzictwa kulturowego.

Słowa kluczowe:

wydawnictwa pamiątkowe, piśmiennictwo okolicznościowe, polonica zagraniczne, emigracja polska, Polonia, kolekcja arcybiskupa Szczepana Wesołego, Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Summary

Foreign Poland-related memorabilia in the collection of archbishop Szczepan Wesoly: a source for research on Polish community abroad

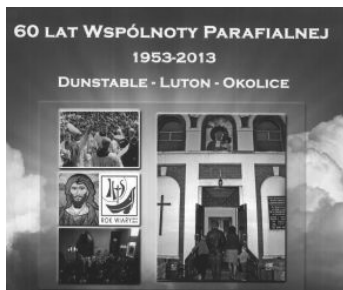
The collection of archbishop Szczepan Wesoly, the long-term delegate of the Polish Primate for the emigration pastoral ministry, belongs to the one of the most valuable materials in the Theological Library of the University of Silesia in Katowice. Its unique part are the commemorative prints of various types, edited within Polish diasporas. The publications recorded the jubilees of Polish Catholic communities abroad, as well as other Polish institutions and societies. Furthermore, they commemorate eminent individuals, priests and historical events. They are, therefore, a valuable source for research on the Polish Diaspora and evidence of activities undertaken by Poles abroad in order to preserve national identity, foster the spirit of patriotism and pass on the cultural heritage.

Keywords:

commemorative publications, occasional literature, foreign polonica, Polish emigrants, Polonia, collection of archbishop Szczepan Wesoly, Theological Library of the University of Silesia in Katowice

ANEKS

Wybrane pamiątkowe polonica z kolekcji abpa Wesołego

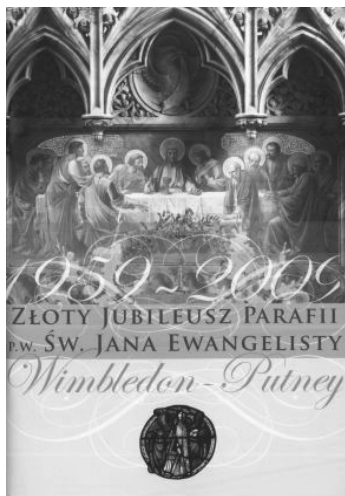
Ilustr. 1. Księga pamiątkowa polskiej parafii p.w. Matki Bożej Częstochowskiej w Dunstable-Luton. Fot. Ewa Sąsiadek

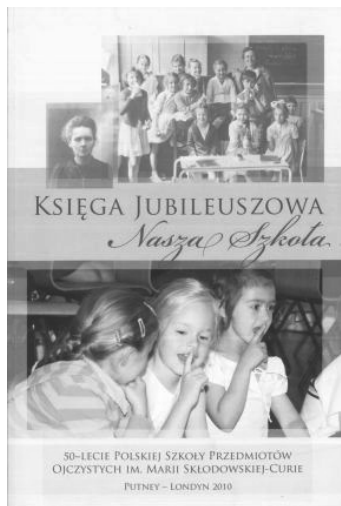
Ilustr. 2. Księga pamiątkowa Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Henryka Sienkiewicza w Slough. Fot. Ewa Sąsiadek

Ilustr. 3. Publikacja wydana na sześćdziesięciolecie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki na Ealingu w Londynie. Fot. Ewa Sąsiadek

Ilustr. 4. Księga pamiątkowa polskiej parafii p.w. św. Jana Ewangelisty w Wimbledon-Putney w Londynie. Fot. Ewa Sąsiadek

Ilustr. 5. Księga jubileuszowa wydana z okazji pięćdziesięciolecia Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Marii Skłodowskiej-Curie w Londynie-Putney. Fot. Ewa Sąsiadek

Ilustr. 6. Broszura upamiętniająca sześćdziesięciolecie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. św. Stanisława Kostki w Manchester. Fot. Ewa Sąsiadek

